

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยมีจุดหมายคือ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนาประเทศที่แท้จริงไม่ได้หมายถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีการศึกษาที่เหมาะสมซึ่งจะรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมของคนและการเปลี่ยนแปลงสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินับแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา ได้เน้นในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจคือการพัฒนาคนให้ได้ผล คือ การให้การศึกษแก่ประชาชน (เจริญผล สุวรรณโชติ, 2532, หน้า 1) ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคม โดยรวมการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีบทบาทในการพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถ เหมาะสมที่จะดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ โดยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม ประเวศ วะสี (2530, หน้า 6) กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เพราะว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคน คนเป็นผู้พัฒนาและรับผลของการพัฒนา” การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติ โดยการพัฒนาคุณภาพของคนที่มีคุณภาพย่อมสามารถสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จิตใจให้เชื่อมโยงกันได้อย่างสมดุล อันนำไปสู่ความผาสุกของสังคมโดยส่วนรวม

สิ่งที่สำคัญสำหรับการจัดการศึกษานั้นคือ หลักสูตรซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการกำหนดหลักสูตรนั้นเดิมนักพัฒนาหลักสูตรต่างเน้นหรือให้ความสำคัญเกี่ยวกับเป้าหมาย หรือความมุ่งหมายเนื้อหาทางวิธีการเรียนการสอนโดยไม่สนใจ หรือคำนึงถึงผู้เรียนว่าจะมีความรู้ลึกหรือผลกระทบบ้างไร ปกตินักพัฒนาหลักสูตรมักจะกำหนดเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย ให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนเป็นสำคัญ และเนื้อหาสาระตลอดทั้งกระบวนการเรียนการสอนก็จะเป็นเรื่องของครูที่จะต้องคิดหา มา โดยเฉพาะครูมักจะคิดหาเนื้อหาเรื่องและวิธีการเรียน การสอนที่ครูคิดว่าดีและเหมาะสมกับ

ผู้เรียนมากกว่าที่จะคิดว่าสิ่งที่เรียน และวิธี การเรียนการสอนนั้นผู้เรียนคิดอย่างไรมีความรู้สึกอย่างไรและมีความต้องการอะไร (วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 30)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดให้การจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม โดยยึดหลักดังนี้ 1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการจัดการสาระของหลักสูตรต้องเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายใน ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องปัญหาและความต้องการในการจัดการศึกษา เพื่อเตรียมตัวบุคคลในการออกไปประกอบอาชีพ ที่ผ่านมานั้นสามารถจัดได้ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน แต่ทั้งนี้ในระบบโรงเรียนมีข้อจำกัดอยู่มากในเรื่องของอายุ และการเรียนนั้นก็ต้องเรียนต่อเนื่อง ใช้เวลายาวนาน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนได้ จึงพลาดโอกาสทางการศึกษาที่จะหาความรู้ความสามารถทางวิชาชีพที่จำเป็น ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก เพื่อให้ประชาชนในส่วนที่พลาดโอกาสทางการศึกษา ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม รัฐบาลจึงได้จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ การจัดการศึกษาวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ มุ่งเน้นให้ผู้ที่มีพลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาให้สามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปพัฒนา การประกอบอาชีพให้มีรายได้มากยิ่งขึ้นโดยไม่จำกัดเพศและวัย แต่การจัดทำหลักสูตรวิชาชีพแต่เดิมที่ผ่านมาก็เช่นเดียวกับหลักสูตรทั่วไป ก็คือ หลักสูตรได้ถูกกำหนดขึ้นมาโดยนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญจัดทำเป็นหลักสูตรขึ้นมา แล้วนำไปจัดการศึกษาให้กับผู้ที่สนใจได้ศึกษา แต่ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าปัญหาของการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ ด้านการเรียนการสอนด้าน เนื้อหาไม่สามารถใช้กับภายนอกได้ ผู้สอนขาดการช่วยเหลือและเอาใจใส่ และสถานที่ไม่เหมาะสม (สนอง อิมเมม, 2532, หน้า 104) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิบูลย์ลักษณ์ ทองเชื้อ (2525, หน้า 19-20) ที่พบว่า การจัดการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น ไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนและขาดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรโดยนักวิชาการหรือ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผู้เรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรนั้น อาจจะทำการ

เรียนการสอนไม่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง การศึกษาวิชาชีพพระยะสันจะให้เกิดผลตรงตามความต้องการของประชาชนแล้ว ควรมีพื้นฐานที่จะให้ ผู้เรียนจะต้องร่วมกันคิดร่วมกันปรึกษาหารือ เพื่อให้ได้นำแนวความคิดมากำหนดให้เป็นหลักสูตรได้ (วิรัช กมุทมาศ, 2530, หน้า 52) นั่นก็คือ การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวคิดที่พัฒนาสำคัญ โดยมีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวนั้น เป็นทั้งเป้าหมายการพัฒนาที่ถูกต้องและเป็นวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคม ทั้งนี้ โดยมองความสำคัญของการมีส่วนร่วมว่าจะทำให้ การพัฒนาประสบความสำเร็จในการขยายบริการของรัฐให้ครอบคลุมเป็นวิธีการระดมทรัพยากรจากท้องถิ่นพร้อมทั้งเป็นเครื่องมือ หรือกลไกในการให้การศึกษาแก่ชุมชนที่จะช่วยให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพที่มีอยู่

ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาถึง กระบวนการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพอย่างมีส่วนร่วมสำหรับผู้ใหญ่ในระบบโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหาและจัดการศึกษา ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ใน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยทำการทดลองภาคสนามเพื่อให้ได้ทราบถึงขั้นตอนในการทดลองว่า ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่นอกโรงเรียนและเจ้าหน้าที่การศึกษาของโรงเรียน จะร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพได้หรือไม่ และมีองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้างในการพัฒนาหลักสูตร โดยวิธีดังกล่าวนี้มีขั้นตอนในการดำเนินงานในสถานการณ์จริงอย่างไร ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว ยอมรับบทบาทและความรับผิดชอบที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด จะมีปัญหาและอุปสรรคในเชิงการจัดการมากน้อยระดับใด

ผู้วิจัยจึงได้คาดหวังผลการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ ที่จะได้แนวทางในการพัฒนา และปรับปรุงกระบวนการเรียนหลักสูตรวิชาชีพ สำหรับการศึกษาคนนอกโรงเรียนและเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะให้ชุมชนได้พัฒนาอาชีพได้ ตรงกับความต้องการของตนเอง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ส่งเสริมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และร่วมพัฒนาสาระเนื้อหาต่าง ๆ จนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ดีขึ้น

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้แนวคิดการประเมินความต้องการทางการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และรวมถึงแนวคิดอื่น ๆ ที่สามารถส่งเสริมในการศึกษาทดลองได้ประสบความสำเร็จตามประเด็นที่ผู้วิจัยได้มุ่งสนใจศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพอย่างมีส่วนร่วม สำหรับผู้ใหญ่นอกโรงเรียนที่ให้ผู้เรียนและประชาชนมีส่วนร่วม
2. เพื่อทดสอบหลักสูตรวิชาชีพอย่างมีส่วนร่วม สำหรับผู้ใหญ่นอกโรงเรียน ในสถานการณ์จริง
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค ในระหว่างการดำเนินงานของการพัฒนาหลักสูตร

นิยามศัพท์เฉพาะ

การประเมินความต้องการ หมายถึง การวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายจากผลต่างของการเปรียบเทียบสถานการณ์ปัจจุบันและที่คาดหวัง ของกลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่กำหนด

การพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ หมายถึง การปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้วิชาชีพ ระยะสั้นแก่ผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการประเมินความต้องการทางการศึกษา แล้วนำความต้องการมาเรียงลำดับก่อนเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาและแผนการเรียนการสอน วิธีการเรียน วิธีสอน การวัดผล การประเมินผลและการรายงาน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้ที่คาดว่าจะเรียนจะสอนวิชาชีพระยะสั้น รวมกลุ่มกันเพื่อค้นหาสภาพปัญหาหรือความต้องการ มีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนด วัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาและวิธีการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน การได้รับผลดีหรือผลเสีย ในการเรียนการสอนตลอดจนการวัดผลประเมินผล การมีส่วนร่วมนั้น พิจารณาได้จาก 4 มิติ คือ การตัดสินใจ การดำเนินการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผล

กลุ่มผู้ใหญ่นอกโรงเรียน หมายถึง กลุ่มผู้ใหญ่ที่มีความสนใจที่จะได้รับการศึกษา วิชาอาชีพเพื่อช่วยเหลือตัวเองและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ กำหนด จำแนกประชากร 6 ประเภท คือ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้อาวุโส อาสาสมัครสาธารณสุข และผู้นำหมู่บ้านในชุมชน

ความเหมาะสม หมายถึง การที่ผู้ใหญ่ นอกโรงเรียน นักวิชาการ และผู้สอน ยอมรับวิธีการพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพอย่างมีส่วนร่วมสำหรับผู้ใหญ่นอกโรงเรียน ซึ่งสามารถนำไปเป็นรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพ ของการศึกษานอกโรงเรียนได้และมีเนื้อหาที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรวิชาอาชีพอย่างมีส่วนร่วม สำหรับผู้ใหญ่ นอกโรงเรียน แล้วนำเอารูปแบบที่ได้ทำการทดสอบสนาม โดยมีขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ มีประชากร 3 กลุ่ม คือ

1.1 กลุ่มร่วมพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ประชากรเขตอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยจะเน้นกลุ่มผู้ใหญ่ที่คาดว่าจะสามารถเป็นนักศึกษาผู้ใหญ่ได้ และกลุ่มประชากรที่สามารถให้ข้อมูล ที่เป็นประโยชน์แก่การตัดสินใจ จำนวน 2 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วย หมู่ที่ 3 ตำบลมะกอก และบ้านแหม หมู่ที่ 2 ตำบลม่วงน้อย โดยกำหนดหมู่บ้านละ 12 คน จำแนกเป็น 6 ประเภท คือ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอาวุโส อาสาสมัครสาธารณสุข และผู้นำชุมชน ที่ผู้วิจัยได้คัดเลือก 2 หมู่บ้านเนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวเป็นหมู่บ้านที่ให้ความร่วมมือกับทางราชการเป็นอย่างดีจึงไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการใดก็ตาม และอีกประการหนึ่ง ผู้นำหมู่บ้านก็มีความสนใจที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนเองอยู่เสมอทำให้ประชากรในหมู่บ้านให้ความร่วมมือมาโดยตลอด

1.2 กลุ่มทดสอบหลักสูตร ได้แก่ ผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ จำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 15 คนโดยมีการจัดการเรียนการสอน ด้วยหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น

1.3 กลุ่มประเมินวิธีการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการและผู้บริหารจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภายในจังหวัดลำพูน และจากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ

2. ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย ขอบเขตเนื้อหาการวิจัยที่จะทำการศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ มีดังนี้

2.1 ศึกษากระบวนการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพอย่างมีส่วนร่วมโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และนำเอาเทคนิค AIC เป็นการระดมความคิดในการพัฒนาของสมาชิกจนทำให้เกิดอุดมการณ์ การวางแผน และสามารถสร้างแนวปฏิบัติร่วมกันโดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วม ตามวิธีการประเมินความต้องการการศึกษาดังนี้

2.1.1 การประเมินความต้องการการศึกษา

- การวางแผนก่อนการประเมินความต้องการการศึกษา
- การวางแผนการประเมินความต้องการการศึกษา
- การหาสถานการณ์ปัจจุบัน
- การหาสถานการณ์คาดหวัง
- การหาความต้องการการศึกษา
- การจัดลำดับความสำคัญและคัดเลือกความต้องการการศึกษา

2.1.2 การพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ

- การเขียนแผนการสอน
- การจัดการเรียนการสอน
- การวัดผลประเมินผล

2.2 ศึกษาถึงผลการทดสอบหลักสูตรอย่างมีส่วนร่วมสำหรับผู้ใหญ่ นอกโรงเรียนในสถานการณ์จริง ถึงความเหมาะสม ความพึงพอใจเกิดการยอมรับและสามารถนำไปใช้กับกลุ่มอื่นได้หรือไม่อย่างไร

2.3 ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคในระหว่างการดำเนินงานของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อนำไปเป็นข้อแก้ไขปรับปรุง ในการพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพในกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป